

■ Harri MARTINSON

Harri Martinson (1904-1978) - XX əsr İsveç ədəbiyyatının ən görkəmli yazıçı və şairlərindən biridir; 1949-cu ildə İsveç Dil və Ədəbiyyat Akademiyasının üzvü seçilib, 1974-cü ildə Nobel mükafatına layiq görülüb. Məşhur "5 cavan" qrupunun üzvü olub. Yeri gəlmişkən, digər Nobel mükafatı laureatı Artur Lundkvistin də fəa-

ləri də ifadə edə bilər. Buna görə də modernizm haqqında hər kəsin öz təsəvvürü olmalıdır. Mənim modernizmə, mahiyyət etibarilə mədəniyyətə düşmən olan bir anlayışdır. O, heç də cəmiyyətə zidd getmək istəmir, ancaq təbiəti baxımından o, elə belədir. Modernizm (mən onu Homerdən Li Masterə qədər keçdiyi bütün yolu nəzərdə tuturam) həmişə cəmiyyət deyilən bir strukturun düşməni olub və bu proses indi də davam edir. Kəskin şəkildə ifadə etsək, onun mütləq və mütləq olduğu qədər də təbii qiyamçı olmaqdan özgə bir vəzifəsi olmamışdır, elə bu səbəbdən də indiyə qədər xoşbəxtlik barədə heç bir "bürokratik arzuda, nə də qara magiyanın "təşkil edilmiş" reaksiyalarında özünə yuva qurmağa can atmamışdır. Modernizm çox təbii bir şəkildə (yəni hər hansı bir proqramın məntiqi nəticəsi kimi deyil) həyatdan doğaraq meydana gəlmişdir - o, subyektiv, intim

mişə öz "mən"-indən üstün idi, yəni o, fərdi kaosdan qorxub çəkinirdi, bu qorxu hissi onu hərdən dolaşığa da salırdı; o gündə azı yüz dəfə sanki dərin yuxudan silkinib özünə gəlməyi tələq etməklə məşğul olurdu. O, indi daha çox insandır, daha çox sivil polisdır və vəzifələrinin öhdəsindən məharətlə gəlir. Mədəniyyətdən, sivilliyindən daha çox onun içindəki insanın önəmi var. Onun mahiyyət və məğzində "düyünlənən" bir sıra irrasional məqamlar olmasaydı, o, sadəcə rasionallıq robot

Harry Martinson

Anıara

MODERNİZM

Versaldan sonra sənayeləşmə Avropa mədəniyyətini kobud sivilizasiyaya sürüklədi. Avropanın yeni həyatı sivilizasiya fasilələrindən (kəsiklərdən) ibarət olan hərəkətdir.

Step Selyander "Daqens Nyu-Heter"-də dörd modernist sənətkar haqqında çap etdirdiyi məqalədə göstərdiyi kimi, modernizmin indiyə qədər də kütlə tərəfindən tanınmaması yalnız belə bir faktı sübut edir ki, kütlə özünün şüur saxlanıcısına hifz etdiyi qiyamdan ömür-billah xəbərsizdir.

Modernizm hadisəsi kütlələrin sivil hərəkətlərindən doğulub meydana gəldi. Ancaq özünə uydurma bir inamın sahibi olan kütlələr, "geniş ictimaiyyət!" onu bir heç nə kimi rədd etdi. Bu elə belə də olmalıydı, yeni belə olmasaydı, qərribə görünərdi. Modernizm dünya əhəmiyyətli bir faktor deyildir, əgər, o, belə bir mənanı daşısaydı, heç modernizm də olmazdı. Modernizm elə özünəməxsus, əlahiddə hadisədir ki, tamamilə yeni baxış bucağının gücünə hər bir insanda öz ifadəsini tapır. Modernizm həmişə, hər an, hər dəqiqə dəyişən irrasionallıqdır o, insanın bağrının başında bir məşəl kimi yanır. O, qeyri-adillik taxtından enib yekrəngləşə də bilər, insanı təkçə gətirib canını boğazına yığa da bilər, ancaq heç zaman köhnə ləpirləri tapdayıb keçməz. Çünki müasir modernizm sivilizasiya və mədəniyyətin normalarından bilmərrə, asılı olmayaraq, köçünü daha gözəl həyat haqqında xəyallar üzərində qürur, yaxud mədəniyyət və sivilizasiya normaları ilə amansız mübarizədən doğulur. Çağdaş modernizm insanıdır. İnsanın gülüşü, körpə uşağın ağlaması, həyəcan və göz yaşları təbii olduğu qədər! Onun məğzində məşələ dönmüş ürək durur və o, beləcə bütün zamanları yola salacaq.

Tərcümə edən:
Cavanşir Yusifli

liyyəti məhz bu qrupla bağlı olub. 1929-cu ildə bu iki yazıçı ilə birlikdə İelqren, Sandqren və Asklund bir şeir antologiyası çap etdirib ona qrupun adını verdilər. Onların yaratdığı modernizm forması sonralar "primitivizm", yaxud "vitalizm" adını aldı.

Harri Martinson "Modernizm" məqaləsini məhz "5 cavan" qrupunda fəaliyyət göstərdiyi dövrdə yazmışdır.

* * *

Modernizm - qeyri-konkret, yaygın bir anlayışdır və görünür, o, bizim aqlımıza gəlməyən şey-

məftunluqlar, dəli-cəsinə mehəbbətlər seriyası və kəskin nifrətlər məcmusudur. Dinamik şəkildə irrasional olan modernizm bütün dünyanı bir qövs kimi əhatə edir. Onun dünya obrazı - hərəkətdir, seyr və dalğın düşüncələr deyildir. Seyrə, dalğın düşüncəyə əsaslanan həyat qüdrətli bir istinad nöqtəsinə malik olduğunu güman edir, ona elə gəlir ki, canındakı güclə bütün dünyanı darmadağın etmək olar. Hərəkət isə qəhqəhə çəkib yerindən götürülərək ildırımından sürət alır, özünü dünyanın düz ortasında hiss edərək, qürur yaradır - bunun müqabilində isə dünyaya doğrudan da, nəşə qeyri-adi bir şey gəlir.

Çörəyi xəyal olan mədəniyyət adamı isə həmişə məhkum olunduğu kaosdan qaçır, özünəxas bayağılıqla ucaldığı bir uydurma ömrün içində yaşayır və əsl həqiqətdə elə bu kaosun içindən cü-cərüb qalxır - beşikdən məzara kimi bu kaos onun içində - ruhunda və qəlbində dərinə kök salır, qalın bir yorğan kimi hər şeyin üstünü örtür. Növbətçi polis insanı "mən"i hələ polisin özü demək deyildir. Əvvəllər növbətçi polis hə-

olardı - yaddaşsız məxluq bir an içində heç nəyin badına gedir. İndi isə o, özü-özlüyündə irrasionaldır və insan olduğunu bildiyi üçün həyatı hər bir toxunmasıyla hiss edərək yaşayır. İnsan - irrasional simfoniyadır, onun humanizmi də, dühası, böyüklüyü də, alçaqlığı, sevinci və dərdi də irrasional mahiyyətdən güc alaraq doğulur.

Bu dünyada yalnız vəhşi heyvanlar rasionaldır.

İndi mədəniyyət və sivilizasiya anlayışları arasında sərhəd çəkməyə elə bir lüzum olmadığından (çünki bu anlayışlar iki əks xassəli kimyəvi element kimi, nəhayət, gözəgörünməz bir əlaqə formulanın sayəsində - yeni insan subyektivimizin əsasında bir-birinə qarışblar) bundan sonra gündəngünə ətrafındakı münaqişə haləsinin böyüdüüyü mədəniyyət barədə qızğın mübahisələr açmaq yersizdir.

İndi yalnız kitabxana və kilsələrdə, böyük ziyafətlər və Skanenədəki yaz bayramlarında qarşılaşdığımız mədəniyyətlər diktatorluğun qalıqlarından, başqa sözlə desək, mərasim təbərrüdündən özgə bir şey deyildir, ancaq onlar daha dünyada baş verən hadisələrə təsir etmədiklərindən özlərinin hakimlik statuslarından da məhrum olublar, bununla da norma olmaq hüquqlarını itiriblər. Mədəniyyətlərin sintezi adlı anlayış uydurmadır (nə qədər dəbdəbəli, cazibədar görünə belə!). Bə qədər böyük bir inamdan, hansı məqsəd və niyyətlərdən doğsa belə, bu - yalandır.